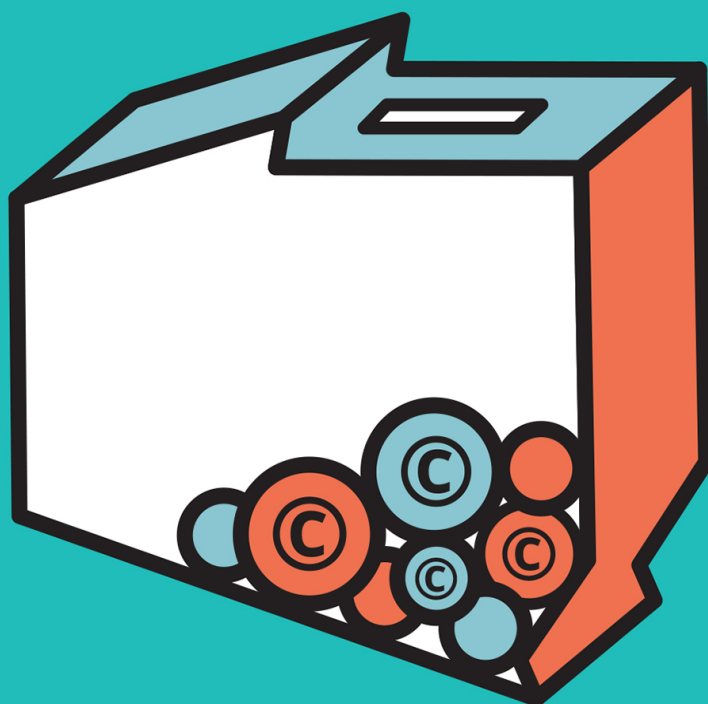

**Polskie
organizacje
zarządzania
zbiorowego i ich
dane finansowe**

**Jan Strycharz
Łukasz Maźnica
Anna Mazgal**

**CENTRUM
CYFROWE**

projekt:polska®

„Polskie organizacje zarządzania zbiorowego i ich dane finansowe”

Autorzy: Jan Strycharz, Łukasz Maźnica, Anna Mazgał

Projekt graficzny okładki: Magdalena Konik-Machulska, VIVID STUDIO

CENTRUM
CYFROWE

projekt: **polska**®

Autorzy dziękują mecenasowi Maciejowi Ślusarkowi, mecenasowi Marcinowi Serafinowi oraz dr Agnieszce Zasikowskiej za recenzję raportu i uwagi, które przyczyniły się do lepszego zrozumienia specyfiki organizacji zbiorowego zarządzania i przekrojowego ujęcia zebranych danych.

Warszawa 2015

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa 3.0 Polska, pewne prawa zastrzeżone na rzecz autorów i Centrum Cyfrowego Projekt: Polska. Pełna treść licencji jest dostępna na stronie creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl. Zezwala się na dowolne wykorzystywanie treści publikacji pod warunkiem wskazania autorów oraz podania informacji o licencji.

Publikacja jest dostępna w sieci pod adresem: <http://centrumcyfrowe.pl/czytelnia/polskie-organizacje-zarzadzania-zbiorowego-i-ich-dane-finansowe/>

Spis treści

Wprowadzenie.....	4
Organizacje zbiorowego zarządzania i ich społeczne znaczenie.....	4
OZZ jako uczestnicy rynku kreatywnego	6
Ogólna charakterystyka polskich OZZ.....	7
Zasady działania OZZ.....	8
Struktura reprezentacji praw przez OZZ.....	10
Analiza danych finansowych - przychody	13
Specyfika raportowania OZZ	13
Przychody – ujęcie globalne.....	16
Przychody z działalności statutowej	17
Inne przychody określone statutem	19
Przychody operacyjne	20
Przychody finansowe – bodziec do kumulowania środków przez OZZ	21
Analiza danych finansowych - skuteczność, koszty, efektywność	25
Skuteczność OZZ.....	25
Efektywność OZZ	26
Pozostałe kategorie kosztów – koszty pracy, oraz usługi obce.....	30
Podsumowanie	31
Przejrzystość i realizacja kontroli społecznej.....	32
Dwa wymiary efektywności	32
Skuteczność w przekazywaniu środków na rzecz uprawnionych.....	33
Efektywność a konflikt interesów	33
Struktura a konflikt interesów	34

Wprowadzenie

Organizacje zbiorowego zarządzania i ich społeczne znaczenie

Organizacje zbiorowego zarządzania prawami autorskimi mają do spełnienia ważne społecznie zadanie. Ustawowa i statutowa rola tych stowarzyszeń polega na reprezentowaniu twórców i egzekwowaniu ich praw do utworów, jakie stworzyli. OZZ zbierają w imieniu tych osób wynagrodzenie pozyskane w zamian za możliwość odtworzenia czy wykorzystania dzieła przez firmy, instytucje i osoby prywatne.

Potencjalnie na systemie pośredniczenia w pobieraniu opłat z tytułu autorskich praw majątkowych mogą skorzystać wszyscy – twórcy i producenci treści, którzy nie muszą sami pilnować, kiedy i gdzie ich utwory są wykorzystywane i odtwarzane; a także użytkownicy, którzy zamiast wyszukiwać po kolei każdego twórcę i twórczynię, z których kreatywności chcą skorzystać, kontaktują się z pośrednikiem i to jemu przekazują stosowne wynagrodzenie.

Ponieważ aktywność kulturalna to ważna dziedzina życia społecznego, a rynek kreatywny to istotna gałąź gospodarki, przepływów z tytułu majątkowych praw autorskich jest bardzo dużo i z roku na rok zyskują one na wartości. Oprócz inkaso, czyli opłaty z tytułu eksploatacji praw autorskich, organizacje te pobierają także opłaty reprograficzne, doliczane do ceny urządzeń i nośników umożliwiających kopiowanie, jako rekompensatę za wykorzystywanie, w tym kopiowanie utworów w ramach dozwolonego użytku. I tak w 2013 r. polskie OZZ odnotowały przychody w wysokości 287,9 mln zł – dla porównania, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego dysponuje zaledwie 1/3 tej kwoty na upowszechnianie i promocję kultury polskiej za granicą. Wiele organizacji zbiorowego zarządzania działa już od wielu lat i zdołało zgromadzić pokaźny majątek – ZAiKS, założona w 1918 r., wykazała na koniec 2013 r. wartość inwestycji krótkoterminowych na poziomie ponad 1 miliarda zł. To mniej więcej tyle, ile wydaje się rocznie na wszystkie polskie muzea finansowane z budżetu centralnego.

**inwestycje krótkoterminowe
ZAIKS:**

**ponad 1
miliard zł**

**mniej więcej tyle kosztują
polskie muzea finansowane
z budżetu centralnego**

OZZ są niezwykle ważnymi podmiotami polskiego sektora kultury nie tylko ze względu na skalę przepływów i rozmiary majątku jakim dysponują. Organizacje te, zrzeszają ogółem niemal 28 tys. osób i podmiotów gospodarczych, występują także w imieniu kolejnych 28 tys. podmiotów, z którymi zawarły umowę o reprezentacji. Na podstawie umów o wzajemnej reprezentacji praw swoich członków z zagranicznymi OZZ, chroniony światowy repertuar utworów szacowany jest na około 22 mln dzieł¹. Dodatkowo, Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych przyznaje OZZ domniemanie zarządu co sprawia, że OZZ pobierają opłaty licencyjne również w imieniu podmiotów, z którymi nie zawarły umowy o reprezentacji. Oznacza to, że potencjalnie każdy posiadacz praw do opublikowanego utworu może spodziewać się, że któraś z organizacji zbiorowego zarządzania zebrała w jego imieniu opłaty za wykorzystanie tego utworu przez osoby trzecie.

¹ liczba podana za http://zaiks.org.pl/druk/226,154,60_domniemanie_zarzadu_prawami_autorskimi (link z 3 kwietnia 2015)

22 miliony

**mniej więcej tyle dzieł liczy
sobie światowy repertuar
dzieł chronionych na
podstawie umów o
wzajemnej reprezentacji
pomiędzy OZZ na całym
świecie**

Organizacje zbiorowego zarządzania nie są zatem zwyczajnymi stowarzyszeniami – realizują one zadania o systemowym znaczeniu dla kultury, sztuki, własności intelektualnej i kreatywności w ogóle. Mechanizmy ich działania, skuteczność w pośredniczeniu w transferach między poszczególnymi aktorami sektora kreatywnego, struktura i wysokość kosztów funkcjonowania organizacji, w tym kosztów repartycji, czy wreszcie proporcje środków przekazywanych uprawnionym w stosunku do środków repartycji niepodlegających, nie są jedynie wewnętrzną sprawą tych podmiotów. Skuteczność przyjętych przez OZZ rozwiązań leży w interesie ich członków, podmiotów reprezentowanych, ale także ogółu społeczeństwa.

Autorzy i autorki niniejszej analizy przyjęli sobie za cel próbę odpowiedzi na pytania o skuteczność przyjętego mechanizmu funkcjonowania polskich organizacji zbiorowego zarządzania właśnie ze względu na społeczne znaczenie tych podmiotów. Interesuje nas odpowiedź na pytanie czy działania OZZ prowadzą do wywiązywania się z funkcji ustawowych. Ze względu na rolę pośrednika w transferach finansowych, wynikających z realizacji praw autorskich przyjęta została perspektywa ekonomiczna. Analiza obejmuje finansowe i merytoryczne sprawozdania polskich OZZ za lata 2010-2013, które miały one obowiązek ujawnić do chwili sporządzenia niniejszego opracowania.

Sprawozdania nie są jedynie sposobem na wykazanie formalnej zgodności prowadzonych operacji z obowiązującymi przepisami o rachunkowości. Ich publikacja realizuje niezwykle ważny cel, jakim jest powiadomienie opinii publicznej o założeniach gospodarki finansowej tych organizacji. Aby cel ten został zrealizowany, sprawozdania muszą być sporządzone w sposób umożliwiający jednoznaczne określenie źródeł przychodów, struktury kosztów i poszczególnych źródeł ich finansowania, czy proporcje między realizacją celów statutowych, a akumulacją majątku.

Zadanie jakie sobie postawiliśmy to opisanie w jakim stopniu sprawozdania pozwalają opinii publicznej na zrozumienie zasad funkcjonowania OZZ. W tym znaczeniu, nasza analiza nie jest audytem poprawności rachunkowej, a realizacją społecznej kontroli przejrzystości zestawionych w ten sposób informacji.

Analizując te dokumenty napotkaliśmy na pewne trudności. Brak jednolitych praktyk opisywania poszczególnych pozycji, różnice w ujmowaniu kategorii przychodów i kosztów, brak informacji o składowych tych kategorii, czy rozbieżności między sprawozdaniami merytorycznymi a finansowymi spowodowały, że trudno jest jednoznacznie wnioskować jak wygląda zdrowie finansowe tych podmiotów. Co do niektórych kwestii mogliśmy jedynie stawiać hipotezy i zadawać pytania, na które nie da się odpowiedzieć bez udziału OZZ. Z tego względu należy stwierdzić, że sprawozdawczość OZZ w obecnej formie nie realizuje w dostatecznym stopniu celu, jakim jest przejrzystość dla opinii publicznej.

**ponad 55 tys.
podmiotów**

**reprezentują na co dzień
polskie OZZ**

Jednocześnie mamy nadzieję, że zebrane przez nas wnioski staną się głosem otwierającym publiczną debatę na temat mechaniki funkcjonowania OZZ. Wyjaśnienie niejednoznacznie przedstawionych w sprawozdaniach kwestii leży w interesie OZZ, których wizerunek ma wpływ na funkcjonowanie ponad 55 tys. twórców i podmiotów reprezentowanych na co dzień przez te organizacje. Z radością powitamy każdą inicjatywę, która pomoże rozwiązać wątpliwości wokół sprawozdań i przyczyni się do ich większej przejrzystości.

OZZ jako uczestnicy rynku kreatywnego

We współczesnych gospodarkach, kracja, wiedza i innowacje są decydujące dla rozwoju i w związku z tym odgrywają coraz większą rolę. Jak podaje Ernst&Young w raporcie opracowanym na zlecenie Komisji Europejskiej i przy współpracy Gesac (stowarzyszenie zrzeszające ponad 80 organizacji zarządzania zbiorowego z UE – w tym polski ZAiKS), przemysły kulturowe i kreatywne (CCIs – od ang. *Creative and Cultural Industries*) stanowią 4,2% europejskiego PKB. Ich przychody kształtują się na poziomie 536 miliardów Euro², a w organizacjach sektora CCIs zatrudnienie znajduje obecnie ponad 7 mln Europejczyków. Dla porównania można wskazać, iż ok. 7 mln osób pracuje przy produkcji i sprzedaży samochodów, a ok. 10 mln zatrudnionych jest w rolnictwie. Siła sektora CCIs rośnie na tle bardziej tradycyjnych gałęzi gospodarek.

**536 miliardów
euro**

przychód europejskich przemysłów
kreatywnych

4,2%

% europejskiego PKB wytwarzanego przez
przemysły kreatywne

7 milionów osób

zatrudnionych w europejskich CCIs

W Europie funkcjonuje aktualnie ponad 250 OZZ, a ich skumulowany roczny przychód kształtuje się na poziomie ok. 6 mld euro³. Mimo, iż kwota ta stanowi nieco ponad 1% wielkości całego sektora CCIs, OZZ pełnią ważną funkcję instytucjonalną. Organizacje te nie są być może znaczące w sensie finansowym (1,1% wielkości całego sektora), są jednak ważnym instytucjonalnym trybem całego systemu, bez którego CCIs nie mogłyby funkcjonować i rozwijać się gospodarczo w obecnym kształcie. Działalność europejskich OZZ już teraz jest kluczowa dla branży muzycznej – jak informuje Komisja Europejska, 80% działań OZZ związana jest z przemysłem muzycznym (ok. 4,8 mld euro), który stanowi ważną część przemysłów kreatywnych. Wartość branży muzycznej została wyceniona przez cytowanych wcześniej specjalistów Ernst&Young na 25,3 mld Euro. Oznacza to, że OZZ zajmujące się muzyką, zarządzają niemal piątą częścią przepływów biznesu muzycznego.

² Ernst&Young 2014: 10

³ KE 2012: [http://europa.eu/rapid/press-release MEMO-12-545_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-545_en.htm)

Ogólna charakterystyka polskich OZZ

W Polsce aktywnie działa 14 organizacji zarządzania zbiorowego. Zgodnie z art. 104, Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych⁴, funkcjonują one jako organizacje społeczne ustanowione w celu jakim jest „zbiorowe zarządzanie i ochrona powierzonych im praw autorskich lub praw pokrewnych”. Powierzenie OZZ tej odpowiedzialności wynika z uznania faktu, iż uprawnieni mieliby znaczne trudności w dochodzeniu swoich praw wobec mnogości środków masowego przekazu i masowego wykorzystania utworów i przedmiotów praw pokrewnych. System OZZ ma – w swoim zamyśle – chronić twórców przed nieodpłatnym wykorzystywaniem ich dzieł, odciążyć ich od konieczności dbania o swoje interesy majątkowe, wreszcie wzmocnić ich pozycję w negocjacjach z podmiotami będącymi użytkownikami praw. W wyniku tego mają oni odnosić korzyść finansową, a także zyskiwać czas na działania twórcze.

2,4 miliarda

taką kwotą na realizację celów statutowych dysponowały na koniec 2013 r. polskie OZZ

W 2013 roku OZZ zaraportowały przychód w wysokości 287,9 mln zł. Przy czym jest to przychód wykazywany w rachunkach zysków i strat – otrzymane i zaksięgowane wpływy pieniężne były na znacząco wyższym poziomie i wyniosły ok. 800 mln zł.⁵ Jednocześnie skumulowane aktywa finansowe tych organizacji, w postaci inwestycji krótkoterminowych (głównie środki finansowe na rachunkach bieżących i lokatach) wyniosły na koniec 2013 roku 1,6 mld złotych.

Można zatem powiedzieć, iż na koniec 2013 r. wszystkie OZZ dysponowały sumą ok. 2,4 mld zł na poczet realizacji swoich celów statutowych. Aby uzmysłowić sobie jak znacząca jest to kwota dla wspierania twórczości w społeczeństwie można przywołać, że budżet Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, zatrudniającej ok. 280 nauczycieli akademickich i kształcącej ok. 1200 studentów, wyniósł w 2013 roku 51razy mniej – czyli niespełna 45 mln zł. Przy tym całość budżetu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego wyniósł 2,8 mld zł w roku 2013.

Porównanie to tylko pozornie wydaje się niezwiązane z meritem sprawy. Analiza instytucjonalno-ekonomiczna, którą prezentujemy w tym opracowaniu ma na celu uwzględnienie szerokiego kontekstu dla systemu OZZ, aby przybliżyć nas do odpowiedzi na pytanie, czy ten konkretny element reżymu praw autorskich (tzw. instytucja zbiorowego zarządu), oraz sposób jego wdrożenia dobrze realizuje interesy społeczne.

⁴ Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych z dnia 4 lutego 1994 r. Dz. U. 1994 Nr 24 poz. 83 z późn. zm.

⁵ Podana kwota bierze pod uwagę wszystkie przychody, oraz wpływy tytułem inkasa. Należy dodać, iż OZZ nie traktują środków finansowych, jakie do nich trafiają, jako przychody firmy. Pieniądze zbierane z rynku od podmiotów eksploatujących prawa autorskie trafiają do budżetu OZZ, jednak – ponieważ są przeznaczane do dalszego oddania nie stanowią one przychodów firmy. Przychód – wg naszej intuicji – pojawia się wtedy, gdy pieniądze realnie zostaną oddane do prawowitego właściciela. Wtedy OZZ potrąca swoją prowizję i księguje ją po stronie przychodu. Do czasu oddania właścicielowi – co czasem może trwać długo – pieniądze są na kontach danej OZZ i stanowią jej aktywa finansowe. Taka praktyka jest zgodna z ustawą o rachunkowości, jednak OZZ nie wyjaśniają dokładnie zasad według jakich rozliczane są i wykazywane w sprawozdaniach kwoty wpłat pobranych przez OZZ z rynku, co należy ocenić jako problematyczne z punktu widzenia społecznej kontroli tych organizacji.

Tabela 1. Polskie OZZ

Lp.	Nazwa organizacji	Obszar zarządzania	Podmioty, od których pobierane są pieniądze
1	Stowarzyszenie Zbiorowego Zarządzania Prawami Autorskimi Twórców Dzieł Naukowych i Technicznych „KOIPIPOL”	odtworzenie utworów naukowych i technicznych	producenci kserokopiarek, skanerów, urządzeń reprograficznych, wydawcy, ośrodki informacji i dokumentacji, biblioteki
2	Związek Artystów Scen Polskich ZASP	prawa autorskie i prawa do wykonań artystycznych	operatorzy kablowi, kina, nadawcy, wydawcy nośników
3	Związek Polskich Artystów Fotografików	prawa autorskie związane z fotografią oraz rzeźbą	organizatorzy wystaw, wydawcy
4	Stowarzyszenie Autorów ZAiKS	utwory słowne, muzyczne, choreografia	lokale, organizatorzy występów
5	Stowarzyszenie Artystów Wykonawców Utworów Muzycznych i Słowno-Muzycznych	artystyczne wykonanie muzyczne i słowno-muzyczne	radio, telewizja
6	Związek Artystów Wykonawców STOART	artystyczne wykonania muzyczne i słowno-muzyczne	radio, telewizja, wydawcy
7	Związek Polskich Artystów Plastyków	dzieła plastyczne	organizatorzy wystaw, telewizja
8	Związek Producentów Audio-Video	fonogramy, wideogramy	radio, telewizja, nadawcy internetowi
9	Stowarzyszenie Wydawców REPROPOL	utwory prasowe	wydawcy podręczników, licencje za korzystanie z publikacji
10	Stowarzyszenie „COPYRIGHT POLSKA”	książki i czasopisma	opłaty reprograficzne, licencja za korzystanie z materiałów
11	Stowarzyszenie Polski Rynek Oprogramowania PRO	oprogramowanie	Firmy
12	Stowarzyszenie Architektów Polskich	architektura	<i>Brak danych</i>
13	Stowarzyszenie Twórców Ludowych	kultura ludowa	radio, telewizja
14	Stowarzyszenie Filmowców Polskich/ZAPA	twórczość filmowa i audiowizualna	telewizja, internet, prasa (inserty), kina, domy kultury, hotele, czyste nośniki,

Źródło: opracowanie własne

Zasady działania OZZ

Podstawowa zasada działania organizacji zbiorowego zarządzania nie jest skomplikowana. Organizacja przy pomocy tzw. inkasentów pobiera opłaty (tzw. inkaso) od podmiotów eksploatujących prawa autorskie (np. od restauratora odtwarzającego muzykę w swojej

restauracji), które następnie przekazuje odpowiedniemu twórcy. OZZ potrąca przy tym koszt administrowania takim procesem, który nazywany jest „kosztem inkasa”.

Ponadto OZZ są również organizacjami pobierającymi tzw. opłaty reprograficzne lub inaczej opłaty CL. Jest to narzut, który państwo dodaje do ceny produktów takich jak pusta płyta CD, papier do drukarek/xero, lub inne nośniki danych. Kwoty w ten sposób zebrane mają stanowić rekompensatę dla twórców, których dzieła są wykorzystywane w ramach dozwolonego użytku prywatnego⁶, tzn. głównie kopiowane na prywatne potrzeby, lub – także jako rekompensata za nieodpłatne użycie do celów edukacyjnych.

Tabela 2. Finanse OZZ

<i>Źródło wpływu</i>	<i>Opis</i>
Inkaso	Inkaso to opłata pobrana od podmiotu eksploatującego prawa autorskie – np. od restauracji, która w swoim lokalu odtwarza publicznie muzykę objętą ochroną z racji prawa autorskiego. Tak pobrane inkaso OZZ mają przekazywać właścicielom eksploatowanych praw.
Opłaty reprograficzne	Opłaty reprograficzne to opłaty pobierane od producentów sprzętu kopiującego i czystych nośników, które stają się powiernikiem kopiowanych treści – np. od producentów kserokopiarek i producentów czystego papieru.
<i>Źródło zysku</i>	<i>Opis</i>
Koszt inkasa	Jest to część inkasa zatrzymana przez OZZ na pokrycie wszelkich kosztów związanych z działaniem na rzecz ściągnięcia inkasa i przekazania go właścicielowi eksploatowanych praw.

Polski ustawodawca zdecydował, że OZZ będą funkcjonowały w formule stowarzyszenia, uregulowanej w ustawie Prawo o stowarzyszeniach⁷. Prawo to definiuje, iż środki finansowe pozyskiwane przez stowarzyszenie służą realizacji celów statutowych. Zatem jeśli OZZ są stowarzyszeniami specjalnego rodzaju, których szczególny cel precyzuje Ustawa o prawie autorskim jako „zbiorowe zarządzanie i ochrona powierzonych im praw autorskich lub praw pokrewnych”, należałoby się spodziewać, iż koszty inkasa będą zachowywały zdrową proporcję w stosunku do przychodów organizacji. A także, że organizacja ta nie będzie raczej gromadzić majątku, a sprawnie zbierać pieniądze z rynku i przekazywać je do tych podmiotów, którym się one należą. Jest to jeden z możliwych wymiarów oceny skuteczności OZZ, do którego będziemy się odwoływać w tym opracowaniu.

⁶ Dozwolony użytek prywatny jest realizowany na podstawie art. 23 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

⁷ Prawo o stowarzyszeniach z dnia 7 kwietnia 1989 (Dz. U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855)

Tabela 3. Przykładowe zadania statutowe związane z celami ustawowymi OZZ – na przykładzie ZAiKS

1	Ochrona praw autorskich oraz reprezentowanie twórców - członków Stowarzyszenia i ich następców prawnych w zakresie zbiorowego zarządzania prawami autorskimi oraz dochodzenie ochrony ich praw autorskich w pozostałym zakresie o charakterze precedensowym.
2	Ochrona praw autorskich oraz zbiorowe zarządzanie autorskimi prawami majątkowymi twórców i ich następców prawnych, zarówno krajowych jak i zagranicznych, niebędących członkami Stowarzyszenia.
3	Wykonywanie praw autorskich, w tym zbiorowego zarządzania tymi prawami, z umocowania ustawowego na zasadzie równego traktowania z prawami autorskimi członków Stowarzyszenia.

Gdyby OZZ były organizacjami prywatnymi działającymi na zasadach komercyjnych, wówczas sposób ich działania zależałby wyłącznie od relacji między OZZ a jej klientami. Jednak ustawodawca dał OZZ pewne przywileje – jak np. monopol, czy reprezentacja dorozumiana, o której piszemy poniżej – wymagając, aby zasady funkcjonowania tej grupy podmiotów – w zakresie działań nałożonych ustawą - były oparte o standardy organizacji działającej nie dla zysku (*not-for-profit*).

Struktura reprezentacji praw przez OZZ

Z racji tego, iż jako stowarzyszenia OZZ mają strukturę członkowską, mogą umieszczać w swoich statutach nie tylko szczególne cele wynikające z ustawy (ustawowe działania statutowe), ale także i inne działania (pozaustawowe działania statutowe) niezwiązane bezpośrednio z zarządkiem zbiorowym. Podejście to wydaje się być powszechną praktyką. Jeden z członków kadry kierowniczej ZAiKS, stwierdził podczas obrad Senackiej Komisji Kultury i Środków Przekazu w maju 2013 roku, że „organizacje zbiorowego zarządzania nie powstały po to, żeby zbierać i dzielić pieniądze. Organizacje zbiorowego zarządzania realizują umowę, jaką zawarły z autorem czy z autorsko uprawnionymi, która to umowa wyraźnie zobowiązuje ich do pewnych działań”⁸.

Stanowisko to sugeruje, iż OZZ zobowiązują się do bardziej kompleksowej obsługi podmiotów, z którym wchodzi w relacje formalne. Jednak aby zrozumieć dokładny zakres tych zobowiązań niezbędne byłoby wykonanie prawnej analizy umów zawieranych między ZAiKS a jego „klientami”. Poniżej prezentujemy przykładowe zadania statutowe niezwiązane ze zbiorowym zarządkiem prawami autorskimi, które mogą nieco przybliżyć charakter pozaustawowego zaangażowania OZZ.

⁸ Słowa wygłoszone przez reprezentanta ZAiKS w trakcie 47 posiedzenia Senackiej Komisji Kultury i Środków Przekazu w dn. 21 maja 2013 r.

Tabela 4. Przykładowe zadania statutowe niezwiązane z celami ustawowymi OZZ – na przykładzie ZAiKS

1	Inicjowanie i podejmowanie działalności zmierzającej do doskonalenia prawa autorskiego
2	Popieranie twórczości i kultury polskiej
3	Podejmowanie i realizacja inicjatyw o charakterze socjalnym na rzecz członków Stowarzyszenia

Praktyka szerokiej działalności OZZ owocuje brakiem jasności względem tego, jaka funkcja stowarzyszeń jest ich funkcją wiodącą. Czy są to po pierwsze stowarzyszenia twórców, reprezentujące szerokie interesy członków i realizujące przede wszystkim te cele, które członkowie uznają za ważne? Czy też w pierwszym rzędzie są to organizacje zbiorowego zarządzania – które nad interesy swoich członków przedkładają zadania związane z transferami finansowymi związanymi z inkaso i repartycją? W aktualnym stanie – co wyjaśnimy dokładnie w dalszej części dokumentu – nie jest jasne, czy środki finansowe pozyskane w związku z realizacją ustawowego celu zbiorowego zarządzania prawami autorskimi nie są wykorzystywane dla realizacji innych celów statutowych.

repartycja ZAiKS w 2013:

114 mln

na rzecz reprezentowanych,
którzy nie są członkami

20 mln

na podstawie domniemania
reprezentacji

Taką sytuację można postrzegać jako korzystną dla członków stowarzyszenia ale niekoniecznie korzystną dla innych twórców, w imieniu których OZZ pobierają inkaso. Jeśli z tych środków OZZ dofinansowują realizację celów innych niż zarząd zbiorowy a więc takich, które służą członkom a niekoniecznie już ogółowi reprezentowanych (stosunek członków do nie-członków wynosi mniej więcej 1:1) to do działań na rzecz członków dokładają się wszyscy, w imieniu których OZZ pobierają inkaso. Polskie prawo przewiduje przecież dorozumianą realizację zarządu zbiorowego, także wobec tych twórców, którzy nie weszli w formalną relację z żadnym z OZZ. Dla pokazania skali transferów wystarczy uzmysłowić sobie, że tylko w 2013 r. sam ZAiKS dokonał repartycji w wysokości 114 mln zł na rzecz podmiotów, które reprezentuje, a które nie są członkami stowarzyszenia, oraz ok. 20 mln zł na rzecz podmiotów nie będących w żadnej formalnej relacji z tą OZZ.

Jednak tylko członkowie formalnie zrzeszeni w danej organizacji mają wpływ na ustalanie pozaustawowych celów statutowych i wybór zarządu danego stowarzyszenia. Osoba niezrzeszona, a reprezentowana przez OZZ w zakresie poboru inkasa ma bardzo ograniczony wpływ na to, jak zarządzane są należne jej finanse; oraz ograniczoną wiedzę w tym zakresie. W poniższej tabeli prezentujemy dane o proporcjach między liczbą członków danego stowarzyszenia, a liczbą podmiotów reprezentowanych. W skali globalnej, są to podobnie liczne grupy, jednak niektóre OZZ reprezentują znacznie większą grupę podmiotów na podstawie umowy, niż na zasadach wynikających z członkostwa (np. SFP, który statystycznie na 1 członka reprezentuje w przybliżeniu 4 osoby na podstawie umowy), inne z kolei reprezentują jedynie swoich członków, lub mają znacznie więcej członków niż podpisanych umów o reprezentacji. Żaden OZZ nie prezentuje danych o liczbie osób uprawnionych na podstawie reprezentacji dorozumianej.

Tabela 5. Polskie OZZ

Lp.	Nazwa organizacji	Obszar zarządzania	Podmioty, od których pobierane są pieniądze	Liczba podmiotów reprezentowanych	W tym członków	Odsetek członków
1	Stowarzyszenie Zbiorowego Zarządzania Prawami Autorskimi Twórców Dzieł Naukowych i Technicznych „KOIPOL”	odtworzenie utworów naukowych i technicznych	producenci kserokopiarek, skanerów, urządzeń reprograficznych, wydawcy, ośrodki informacji i dokumentacji, biblioteki	142	62	44%
2	Związek Artystów Scen Polskich ZASP	prawa autorskie i prawa do artystycznych wykonań	operatorzy kablowi, kina, nadawcy, wydawcy nośników	12235	9408	77%
3	Związek Polskich Artystów Fotografików	prawa autorskie związane z fotografią oraz rzeźbą	organizatorzy wystaw, wydawcy	1058	382	36%
4	Stowarzyszenie Autorów ZAiKS	utwory słowne, muzyczne, choreografia	lokale, organizatorzy występów	10268	7986	78%
5	Stowarzyszenie Artystów Wykonawców Utworów Muzycznych i Słowno-Muzycznych	artystyczne wykonanie muzyczne i słowno-muzyczne	radio, telewizja	4256	2185	51%
6	Związek Artystów Wykonawców STOART	artystyczne wykonania muzyczne i słowno-muzyczne	radio, telewizja, wydawcy	7855	1249	16%
7	Związek Polskich Artystów Plastyków	dzieła plastyczne	organizatorzy wystaw, telewizja	8711	3026	35%
8	Związek Producentów Audio-Video	fonogramy, wideogramy	radio, telewizja, nadawcy internetowi	385	138	36%
9	Stowarzyszenie Wydawców REPROPOL	utwory prasowe	wydawcy podręczników, licencje za korzystanie z publikacji	<i>Brak danych</i>	<i>Brak danych</i>	-
10	Stowarzyszenie „COPYRIGHT POLSKA”	książki i czasopisma	opłaty reprograficzne, licencja za korzystanie z materiałów	43	0	0%
11	Stowarzyszenie Polski Rynek Oprogramowania PRO	oprogramowanie	Firmy	79	40	51%
12	Stowarzyszenie Architektów Polskich	architektura	<i>Brak danych</i>	4575	26	1%
13	Stowarzyszenie Twórców Ludowych	kultura ludowa	radio, telewizja	2138	169	8%
14	Stowarzyszenie Filmowców Polskich	twórczość filmowa i audiowizualna	telewizja, internet, prasa (inserty), kina, domy kultury, hotele, czyste nośniki,	4032	3211	80%
SUMA				55777	27882	

Aby realizować cele niezwiązane z zarządem zbiorowym, stowarzyszenia pobierają od swych członków opłaty członkowskie, co tworzy dodatkowe źródło przychodów. Przychody z tego tytułu stanowią niewielką część wszystkich przychodów OZZ – ok. 7%. W przypadku największej OZZ, ZAiKS było to zaledwie 333 tys. zł z 485 mln zł wpływów w roku 2013. Ponadto część stowarzyszeń generuje dochody prowadząc działalność gospodarczą i sprzedając produkty w obrocie wolnorynkowym.

Funkcjonowanie w dwóch reżymach ustawowych, z których jeden nadaje szczególne uprawnienia, takie jak domniemanie reprezentacji, legitymację procesową czy roszczenie informacyjne, a drugi pozwala realizować konstytucyjną wolność zrzeszania się na zasadzie samorządności, powoduje że OZZ są organizacjami o skomplikowanej strukturze reprezentacji praw. Praktyka ich funkcjonowania pokazuje, że konstatacja o tym, który reżym ustawy powinien mieć decydujące znaczenie, jest niejednoznaczna. Nie jest też powiązana z proporcjami między liczebnością podmiotów faktycznie decydujących o samorządności tych organizacji, a liczbą podmiotów reprezentowanych na innych zasadach. Ten złożony obraz ich funkcjonowania jest niezwykle problematyczny dla analizy skuteczności i efektywności funkcjonowania OZZ.

Analiza danych finansowych - przychody

Specyfika raportowania OZZ

Przedstawiona w tej części opracowania wielkość i struktura przychodów została odtworzona w oparciu o dane finansowe zaraportowane przez OZZ w rachunkach zysków i strat (RZiS) za dany okres rozliczeniowy. RZiS to podstawowy i obligatoryjny element sprawozdania finansowego, który powinien ukazywać wszystkie przychody danej organizacji i zestawiać je z poniesionymi kosztami. Wgląd w poszczególne kategorie przychodów i kosztów powinien dać podstawowy obraz zasad działalności, skuteczności i efektywności danej jednostki.

Jednak analiza sprawozdań polskich OZZ nakazuje stwierdzić, iż sposób raportowania nie jest dobrze dopasowany do specyfiki tych organizacji. Innymi słowy – poprzez analizę sprawozdań finansowych trudno jest zrozumieć wprost ile dana organizacja pozyskała środków tytułem inkasa, ile tytułem opłat reprograficznych, a ile tytułem opłat członkowskich, czy z innych źródeł związanych z inną działalnością stowarzyszenia. Informacje te można często uzyskać ze sprawozdań merytorycznych OZZ, i dopełnić analizą bilansów lub dodatkowych not wyjaśniających. Jednak uważamy, iż ten sposób raportowania nie jest transparentny i znacząco utrudnia społeczną kontrolę tych organizacji.⁹ Sprawę ułatwiłoby prezentowanie przez OZZ rachunków przepływów pieniężnych, co jednak nie ma na ogół miejsca.

Co prawda 9 z 14 organizacji wyróżnia w swoich RZiS „składki określone statutem” już na poziomie RZiS, dzięki czemu można w łatwy sposób szacować udział składek we wpływach finansowych. Jednak już tylko jedna organizacja – Copyright Polska – wyróżnia w swojej strukturze przychodów wprost „wpływy z opłat reprograficznych”. Na ogół nie są prezentowane żadne kategorie przychodów, które można by w sposób bezpośredni powiązać z aktywnością inkasencką OZZ.

⁹ Zupełnie inaczej sprawa się ma z regularnymi organizacjami pozarządowymi, do których zaliczają się stowarzyszenia, które dokładnie wyliczają źródła wpływów z poszczególnych źródeł i – jeżeli dane źródło jest publiczne – można domagać się wglądu w konkretną umowę, określającą warunki i cele wykorzystania pieniędzy publicznych.

Kategorie przychodów – trudności w interpretacji

Aby unaoczyć trudności w interpretowaniu danych finansowych OZZ posłużymy się przypadkami Związku Artystów Scen Polskich i Związku Artystów i Kompozytorów Scenicznych. Sprawozdanie finansowe ZASP prezentuje przychody tej organizacji według następujących kategorii.

Tabela 6. Przychody Związku Artystów Scen Polskich za rok 2013

Źródło przychodów	Dane za rok 2013
Sprzedaż produktów	3 000 307,74 zł
Przychody z tyt. kosztów inkasa i repartycji	2 374 501,32 zł
Inne przychody z działalności gospodarczej	390 464,94 zł
Inne przychody operacyjne	1 062 429,58 zł
Dotacja operacyjna	372 273,53 zł
Przychody finansowe	924 463,90 zł

Gdyby oceniać tę organizację na podstawie tylko tych danych, trzeba by stwierdzić, iż prowadzi ona działalność gospodarczą sprzedając jakieś produkty, prawdopodobnie nie pobiera opłat członkowskich, nie pobiera opłat reprograficznych, jednak pobiera inkaso z rynku, co możemy wywnioskować z umieszczenia w sprawozdaniu pozycji przychody tytułem potrącenia kosztów inkasa.

W przypadku ZAiKS-u sposób prezentacji jest inny, a uzyskiwanie przychodów z tytułu kosztów inkasa nie jest już tak oczywiste. Ta największa OZZ – która zgodnie z załącznikiem do sprawozdania finansowego *Wykonanie Podziału na zwrot kosztów inkasa I-XII 2013*, uzyskała w 2013 r. 71 mln zł przychodu z tytułu tej ustawowej działalności statutowej – nie informuje o nim w pozycji „Przychody statutowe” RZiS, podając w tej kategorii jedynie kwotę 15,7 mln zł. W dalszej części sprawozdania powyższe określone są przez ZAiKS jako „przychody z działalności społecznej” w załączniku do sprawozdania rozliczenia wyniku finansowego za 2013 r.

Odrębnie raportowane są dane dotyczące poboru przez OZZ opłat przewidzianych w ustawie o prawach autorskich. I tak ZASP raportuje w swoim sprawozdaniu merytorycznym, iż w roku 2013 zainkasowała niemal 16,2 mln zł od podmiotów eksploatujących prawa twórców oraz 123,7 tys. zł z tytułu opłaty reprograficznej. W przypadku ZAiKS były to odpowiednio kwoty 351,9 mln zł oraz 4 mln zł. Pozycji tych jednak nie znajdujemy ani w rachunku zysków ani w bilansie. Poniżej prezentujemy dane, które pokazują, że brakuje ścisłego, przejrzystego wykazanego związku między ustawową statutową aktywnością OZZ, jaką jest inkaso i repartycja, a danymi sprawozdań finansowych tych organizacji, odczytanymi wprost.

Tabela 7. Inkaso a przychody statutowe OZZ w 2013 r.

Skrót nazwy	Nazwa organizacji			
		Inkaso pobrane przez OZZ z rynku	Koszty inkasa otrzymane przez OZZ	Suma przychodów statutowych OZZ
PRO	Stowarzyszenie Polski Rynek Oprogramowania	-	-	154 297,21
SAWP	Stowarzyszenie Artystów Wykonawców Utworów Muzycznych i Słowno-Muzycznych	18 027 930,64	2 809 087,62	2 902 797,09
ZPAP	Związek Polskich Artystów Plastyków	202 831,74	-	556 806,50
ZASP	Związek Artystów Scen Polskich	16 154 070,85	2 374 501,32	3 809 204,43
ZAIKS	Związek Autorów i Kompozytorów Scenicznych	351 912 035,12	71 036 977,95	15 736 826,76
STL	Stowarzyszenie Twórców Ludowych	194 795,21	54 542,71	brak danych
ZPAV	Związek Producentów Audio Video	40 326 397,23	8 593 647,19	9 664 193,90
SFP	Stowarzyszenie Filmowców Polskich	-	-	23 501 784,50
ZPAF	Związek Polskich Artystów Fotografików	113 664,44	11 779,44	3 697,20
STOART	Związek Artystów Wykonawców	62 298 132,37	10 255 592,85	24 624 315,84
KOIPOL	Stowarzyszenie Zbiorowego Zarządzania Prawami Autorskimi Twórców Dzieł Naukowych i Technicznych	11 730 848,66	1 761 973,47	14 000 389,83
SARP	Stowarzyszenie Architektów Polskich	129 715,26	-	brak danych
COPYRIGHT POLSKA	Stowarzyszenie Autorów i Wydawców	9 690 706,49	617 360,95	10 531 041,24
REPROPOL	Stowarzyszenie wydawców REPROPOL	3 302 747,57	-	2 821 203,92
SUMA		514 083 875,5	97 515 463,50	190 954 473,12

Powyższa tabela pokazuje, iż trudności z przejrzystym wykazaniem źródeł przychodów OZZ nie pozwalają na jednoznaczną interpretację danych finansowych. ZASP ujawnia w swoim rachunku zysków i strat ile pieniędzy zaksięgowwała na swoich rachunkach tytułem pobrania należności za pobór i repartycję środków, jednak jest to niestety wyjątek. Większość OZZ postępuje się jedynie ogólną kategorią „przychody z działalności statutowej”, czy „pozostałe przychody operacyjne” (są to dwie najbardziej znaczące kategorie wpływów),

które nie dają dobrego pojęcia o źródłach tych przychodów, jako że różne organizacje stosują różne praktyki sprawozdawczości. Prowizja od zarządzania prawami autorskimi jest przez niektóre OZZ wykazywana w kategorii przychody statutowe, a przez inne jako właśnie pozostałe przychody operacyjne.

Dane dotyczące ZAiKS-u pokazują ponadto, że nie wszystkie OZZ traktują koszty inkasa jako przychody ze swojej statutowej działalności. Jak widać w tabeli - przy kosztach inkasa wynoszących ponad 71,0 mln zł ZAiKS raportuje przychody z działalności statutowej na poziomie niewiele ponad 15,7 mln zł.

Inny istotny problem sposobu prezentacji danych w finansowych to fakt, że nie można na ich podstawie ustalić ile wynoszą przychody z ustawowej działalności statutowej (zarządzania prawami autorskimi), która dotyczy wszystkich twórców objętych obszarem działalności konkretnego OZZ, a ile przychody z pozaustawowej działalności statutowej dotyczącej wyłączenie członków danego stowarzyszenia. Z tego powodu nie można ocenić czy i jaka część ustawowych przychodów statutowych jest przekazywana na realizację innych celów statutowych, z których korzystają wyłącznie członkowie danego stowarzyszenia stanowiący – jak w przypadku ZAiKS-u – niewiele ponad 22% uprawnionych.

Przychody – ujęcie globalne

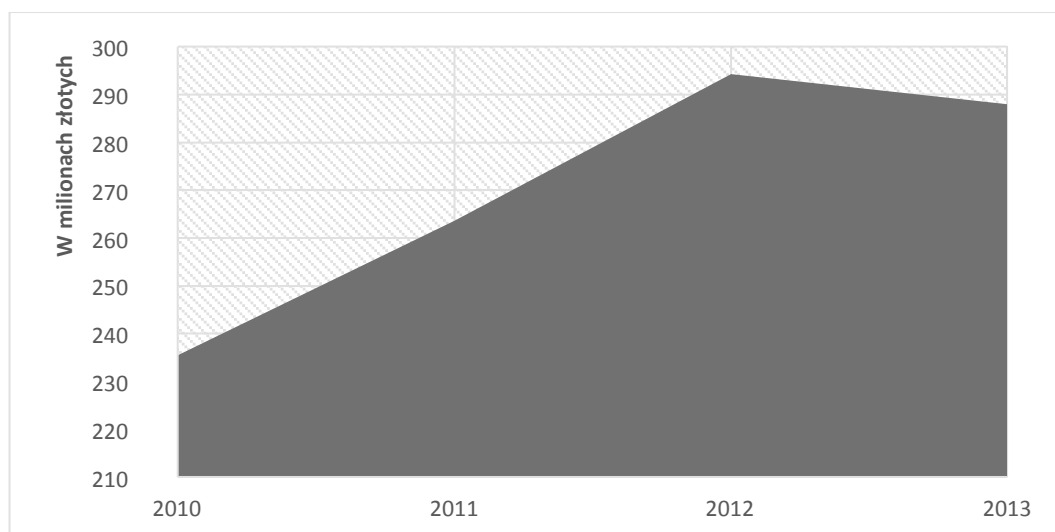
287,9 mln

przychody wszystkich OZZ w 2013 r.

Skumulowane przychody wszystkich 14 OZZ wyniosły w roku 2013 287,9 mln zł. Taka kwota została przekazana na realizację wszystkich celów statutowych tych organizacji. Analiza danych za poprzednie lata pozwala stwierdzić, iż przychody OZZ stopniowo rosną. W 2010 roku – jest to pierwszy rok, za który OZZ zostały zobowiązane do upublicznienia danych finansowych – skumulowane przychody wyniosły 235,4 mln zł.

Nieznaczny spadek w przychodach odnotowano między rokiem 2012 a 2013, jednak trend zwykły jest względnie wyraźny – przy czym następny rok pokaże, czy zostanie on utrzymany.

Diagram 1. Przychody OZZ – ujęcie globalne

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych OZZ z 2014 r.

Dokładna struktura przychodów OZZ w ujęciu globalnym przedstawiona jest w poniższej tabeli.

Tabela 8. Przychody OZZ za rok 2013 w ujęciu globalnym

Ogólna kategoria przychodów	Wysokość	%
Przychody ze sprzedaży usług lub towarów	8 274 261,10 zł	3%
Przychody z działalności statutowej	102 289 043,50 zł	35,5%
w tym składki członkowskie	20 704 786,94 zł	7%
Pozostałe przychody operacyjne	97 722 498,21 zł	33,9%
Przychody finansowe	79 681 077,66 zł	27,7%
SUMA	287 966 880,47 zł	100,0 %
w tym zysk z roku 2012	94 161 691,01 zł	-

Przychody z działalności statutowej

10 z 14 OZZ posługuje się w RZiS kategorią przychody z działalności statutowej. Suma tych przychodów dla wszystkich organizacji wyniosła w 2013 roku - 102,3 mln zł i była o 36% wyższa w stosunku do analogicznej pozycji z 2010r., wynoszącej 75 mln zł. Jednocześnie jest to największa kategoria przychodów, stanowiąca ponad 1/3 wszystkich przychodów. Następne w wielkości kategorie to przychody operacyjne – w roku 2013 wyniosły one 97,7 mln zł w porównaniu do 81,8 mln zł w roku 2010 – oraz przychody finansowych (analogicznie 79,7 mln zł w roku 2013 i 70,1 mln zł).

Kategoria „przychody z działalności statutowej” nastrocza dużych problemów interpretacyjnych. W zasadzie jedyne, co można powiedzieć na podstawie analizy RZiS wszystkich OZZ to tyle, że ze 102,3 mln zł z tej kategorii wpływów 20,7 mln zł stanowiły w roku 2013 wpłaty członków stowarzyszeń. Przy czym jak wykazano wcześniej – nie we wszystkich przypadkach pozycja ta obejmuje koszty inkasa, będące podstawowym przychodem z ustawowej działalności statutowej OZZ.

Ustalenie źródeł pochodzenia pozostałych 81,6 mln zł przychodów z działalności statutowej wymaga wnikliwego studiowania pozycji liczbowych, umieszczanych w różnych częściach sprawozdań i nie zawsze przynosi efekt. Dla przykładu, taka organizacja jak ZAiKS, która w porównaniu z innymi najdokładniej prezentuje tę kategorię przychodów, rozбивa ją na następujące podkategorie, z których największa pozycja określona jest jako pozostałe przychody i pominięte są przy tym przychody otrzymane z tytułu kosztów inkasa.

Tabela 9. Przychody z działalności statutowej ZAiKS, 2013 r.¹⁰

<i>Podkategoria</i>	<i>Kwota</i>
Składki brutto określone statutem	332 961,40 zł
Przychody z działalności Domu Pracy Twórczej	2 717 970,00 zł
Pozostałe przychody określone statutem	12 685 895,36 zł
SUMA	15 736 826,76 zł

Można zatem zrozumieć, iż w ramach działalności statutowej ZAiKS pozyskał finansowanie ze składek członkowskich oraz z tytułu prowadzenia Domu Pracy Twórczej (DTP).¹¹ Aby dowiedzieć się, co było źródłem „pozostałych przychodów określonych statutem” w wysokości 12,7 mln zł należy przestudiować dodatkowe wyjaśnienia, w których czytamy że kwota ta pochodzi ze „składki procentowej na FS od honorariów autorskich”¹². Dalsze analizy pokazują, że może chodzić o Fundusz Specjalny ZAiKSu.

Przepływy finansowe wewnątrz OZZ – przykład Funduszu Statutowego ZAiKS

ZAiKS regularnie odprowadza określony procent jako składkę na FS. Kwota pobranej składki wykazywana jest przez ZAiKS jako odrębny przychód, choć jest to dodatkowy narzut, jaki ZAiKS nakłada na właścicieli zarządzanych praw autorskich. Dynamikę tych dodatkowych kosztów, o jakie zmniejszane są kwoty wypłacane twórcom, przedstawiono poniżej.

Tabela 10. Dynamika składki procentowej na FS odliczanej od honorariów autorskich przez ZAiKS w latach 2010-2013

2010	2011	2012	2013
9 mln zł	11,4 mln zł	10,8 mln zł	12,6 mln zł

ZAiKS tłumaczy w swoim sprawozdaniu merytorycznym, iż te 12,6 mln zł (przeznaczone na FS) zasililo fundusz społeczny stowarzyszenia, jednak w sprawozdaniu finansowym nie umieszczono funduszu o takiej nazwie. ZAiKS prowadzi jeden Fundusz Statutowy, którego wielkość na koniec roku 2013 wynosiła 372,8 mln zł, oraz 7 Funduszy Specjalnych: (1) Antypiracki, (2) Świadczeń Socjalnych, (3) Popierania Twórczości, (4) Rezerw i Korekt, (5) Nagród, (6) Inwestycyjny i (7) Kasę Zapomogowo-pożyczkową członków, których łączna wartość na koniec 2013 r. wyniosła 31,7mln zł.

¹⁰ Vide załącznik do sprawozdania finansowego na 31 XII 2013 r. Rozliczenie Wyniku Finansowego z 2013 rok.

¹¹ Koszt prowadzenia tej placówki wyniósł w 2013 r. 10,7 mln zł i był największym w kategorii kosztów realizacji zadań statutowych.

¹² Prawie 12, 6 mln zł, pozostałe 140 tys. złotych do opłaty na Fundusz Pośmiertny, oraz opłaty na świadczenia lekarskie

Analiza informacji finansowych dotyczących tych funduszy, nie pozwala stwierdzić, który z nich został zasilony kwotą dokładnie 12,6 mln – czyli dodatkowym kosztem inkasa, potrąconym z wypłat należnych twórcom. Całościowa wielkość Funduszy Specjalnych ZAiKS została w roku 2013 zwiększona o 26,8 mln zł i wahała się jednostkowo od 8,4 tys. zł (fundusz nr 7) do 10 mln zł (fundusz nr 6). W tym czasie wartość poszczególnych funduszy została zmniejszona o 48,8 mln zł, z czego 31,8 mln zł wydatkowano z Funduszu Rezerw i Korekt, a ponad 4,1 mln zł – z Funduszu Nagród. Na koniec roku 2013 wszystkie Fundusze Specjalne miały wartość 31,7 mln zł. Być może zatem kwota potrącana jako dodatkowy koszt inkasa jest dzielona między te fundusze.

Z analizy dokumentacji finansowej nie udało nam się także ustalić, w jaki sposób ZAiKS zasila swój Fundusz Statutowy, który aktualnie wynosi 372,8 mln zł. ZAiKS twierdzi, iż jest on utworzony z majątku trwałego oraz z odpisów z podziału wyniku finansowego – czyli jest zasilany z części pieniędzy będących zyskiem tej organizacji. W latach 2010-2013 ZAiKS przeięgował na korzyść swojego Funduszu Statutowego ok. 19,5 mln zł.

Warto wyjaśnić z jakich konkretnie źródeł finansowych Fundusz ten osiągnął wartość 372,8 mln zł, bowiem, jak wskazujemy w dalszej części tego opracowania, zyski finansowe ZAiKS osiąga głównie dzięki przychodom finansowym, które czerpie z kapitału powstałego z pobranych i nieprzekazanych prawowitym właścicielom (twórcom) opłat z tytułu praw autorskich. Praktyka przeięgowywania zysku na rachunki Funduszu Statutowego powinna zostać poddana specjalnej uwadze organu nadzorującego OZZ – w naszej ocenie może to być praktyka przeięgowywania finansów należnych właścicielom praw autorskich przez OZZ, a jeżeli tak jest, powinna ona zostać poddana odpowiednim regulacjom.

372,8 mln

wartość Funduszu Statutowego ZAiKS w 2013 r., którego źródła finansowania nie są znane opinii publicznej

Tabela 11. Dynamika Funduszu Statutowego ZAiKS za lata 2010-2013

2010	2011	2012	2013
349,5 mln zł	372,9 mln zł	369,8 mln zł	372,8 mln zł

Inne przychody określone statutem

Analiza pozycji „innych (pozostałych) przychodów statutowych” pokazuje, że pomimo wielu opisanych niejasności, ZAiKS i tak wyjaśnia tę pozycję w swoich sprawozdaniach finansowych najdokładniej ze wszystkich OZZ. Inne organizacje nie są tak precyzyjne w prezentowaniu struktury tej kategorii przychodów statutowych. Jedynie 7 z 14 OZZ w ogóle posiada tę kategorię w swoich sprawozdaniach. Poniżej prezentujemy przychody z tytułu innej działalności statutowej dla poszczególnych organizacji postępujących się tą kategorią.

Tabela 12. Inne przychody określone statutem OZZ w 2013 r.

Nazwa OZZ	„Inne” lub „pozostałe” przychody określone statutem
Stowarzyszenie Polski Rynek Oprogramowania PRO	61 846,94 zł
Stowarzyszenie Artystów Wykonawców Utworów Muzycznych i Słowno-Muzycznych	2 778 298,90 zł
Związek Autorów i Kompozytorów Scenicznych ZAiKS	12 685 895,36 zł
Stowarzyszenie Filmowców Polskich	13 413 982,22 zł
Związek Artystów Wykonawców STOART	23 397 293,92 zł
Stowarzyszenie Zbiorowego Zarządzania Prawami Autorskimi Twórców Dzieł Naukowych i Technicznych KOPIPOL	13 979 687,39 zł
Stowarzyszenie wydawców REPROPOL	2 706 426,01 zł
SUMA	71 844 050,37 zł

Tabela 13. Inne przychody statutowe w strukturze przychodów OZZ, 2013 r.

Przychody OZZ, łącznie	287 966 880,47 zł	100 %
Przychody z działalności statutowej	102 289 043,50 zł	35,5 %
<i>W tym</i>		
Składki członkowskie brutto	20 704 786,94 zł	7 %
Wpływy z opłat reprograficznych	9 690 706,49 zł	3 %
Inne przychody określone statutem	71 844 050,37 zł	25,5 %

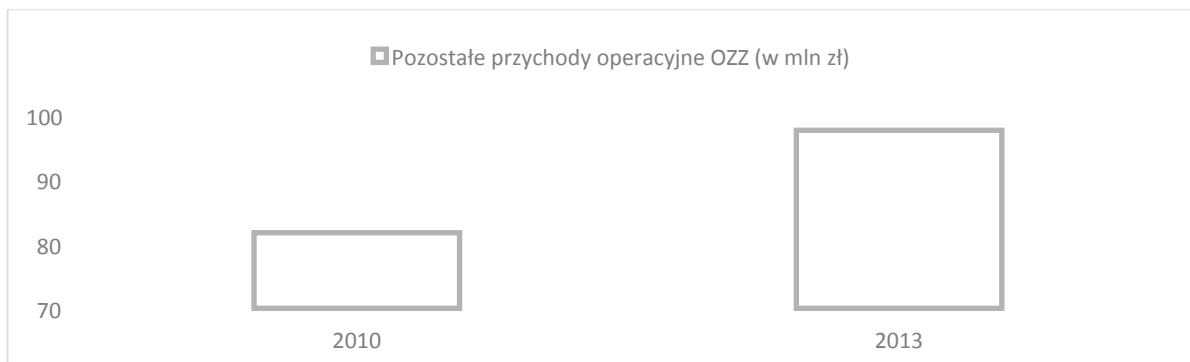
Dla uzyskania przejrzystości tych organizacji, należałoby wprowadzić jasne zasady opisu tego typu kategorii. Brak szczegółowego wyjaśnienia źródła innych przychodów z działalności statutowej jest niezrozumiałe w sytuacji, kiedy jest to jeden z głównych przychodów OZZ. Ta największa w niektórych przypadkach kategoria wpływów stanowiła w roku 2013 35,5% wszystkich zaraportowanych przychodów. Z kolei 70% tej kategorii (25,5 % wszystkich wpływów) stanowią właśnie inne przychody określone statutem.

Przychody operacyjne

Drugą, co do wielkości kategorią przychodów OZZ są pozostałe przychody operacyjne. W roku 2013 wyniosły one łącznie 97,7 mln zł. Trzeba jednak zaznaczyć, że jedynie 7 z 14 organizacji odnotowuje tutaj znaczące wpływy, przy czym przychody operacyjne samego ZAiKSu wyniosły 82,6 mln zł. Druga w kolejności organizacja to Związek Producentów Audio-Video z kwotą 9,7 mln zł – trzecia, to Związek Artystów Scen Polskich z wpływami na poziomie 1,4 mln zł. W sumie te trzy OZZ raportują przychody operacyjne na poziomie 96% wpływów operacyjnych wszystkich OZZ.

Tabela 14. Pozostałe przychody operacyjne

[zł]	2010	2011	2012	2013	Zmiana 2010 do 2013
ZAiKS	71 847 801,82	56 506 671,27	61 555 751,80	82 647 914,70	15%
ZPAV	6 299 241,94	7 830 543,61	9 062 300,68	9 664 193,90	53%
ZASP	1 657 290,37	1 724 034,38	1 398 567,47	1 434 703,11	-13%

Diagram 2. Wysokość pozostałych przychodów operacyjnych OZZ w ujęciu globalnym

Pod pojęciem pozostałych przychodów operacyjnych rozumie się przychody związane pośrednio z podstawową działalnością organizacji, takie jak np. sprzedaż lub wynajem środków trwałych – czyli nieruchomości, budynków, lokali, maszyn, lub innych urządzeń, umorzenie zobowiązań; otrzymanie odszkodowań lub darowizn, czy rozwiązanie rezerw. Mogą to też być przychody związane z aktualizacją wartości posiadanych aktywów.

Jednak analiza aktywów trwałych ZAiKS, ZPAV, oraz ZASP nie daje odpowiedzi na pytania o źródła tak wysokich pozostałych przychodów operacyjnych, raportowanych przez te organizacje. Dzieje się tak, ponieważ zarówno ZAiKS, jak i ZPAV wykazują w tej kategorii przychody z tytułu prowizji pobranej od inkasa. Można założyć, że podobną praktykę stosuje ZASP – stąd tylko w przypadku tych trzech organizacji ta kategoria przychodów ma tak duże i stale rosnące znaczenie i obrazuje ogólną skuteczność OZZ w zwiększaniu – w ujęciu nominalnym – prowizji od pobieranego inkasa.

Przychody finansowe – bodziec do kumulowania środków przez OZZ

Trzecią największą kategorią przychodów dla organizacji zbiorowego zarządzania są przychody finansowe. Stanowią one – w zależności od roku – od około 25% do 33% wszystkich środków, jakie księgowane są po stronie przychodowej w rachunkach zysków i strat OZZ. W 2013 roku łączna kwota przychodów finansowych badanej grupy podmiotów wyniosła blisko 80 mln zł.

Tabela 15. Dynamika przychodów finansowych OZZ w latach 2010-2013

	2010	2011	2012	2013
Łączne przychody finansowe OZZ	70 134 210,29	76 982 202,51	100 107 819,10	79 681 077,66

W tym:

ZAiKS	54 498 278,65	61 784 000,16	80 628 284,09	35 086 725,15
ZAPA	5 426 949,55	4 866 848,93	6 384 243,61	18 028 185,28
KOPIPOL	463 936,66	653 299,25	1 134 182,06	3 376 324,03

Zdecydowanym liderem pozyskiwania przychodów finansowych jest ZAiKS. W ostatnich latach pozycja ta wynosiła w przypadku tej organizacji średnio około 58 mln zł (najwięcej w 2012 roku – 80,6 mln zł, a najmniej w roku 2013 – 35,1 mln zł). Znaczące przychody wykazują w tym obszarze także ZAPA (18 mln zł) oraz KOPIPOL (3,4 mln zł).

Opisując źródła tak znaczących przychodów finansowych OZZ należy odnieść się do bilansów tych organizacji. Do przychodów finansowych zalicza się m.in. odsetki od lokat, papierów wartościowych, środków na oprocentowanych rachunkach bankowych, czy udzielonych pożyczek). Zasoby kapitału, z których organizacje zarządzania zbiorowego pozyskują przychody finansowe (czyli właśnie odsetki widoczne są w bilansie tych podmiotów)¹³.

Analiza sprawozdań finansowych pozwala stwierdzić, że OZZ posiadają bardzo duże zasoby gotówki utrzymywanej na rachunkach bankowych. Na koniec 2013 roku był to kapitał o łącznej wartości przekraczającej 1,6 miliarda złotych, z czego największą pulą – kwotą ponad 1,0 miliard złotych – dysponował ZAiKS.

ponad 1,6 mld

**kapitał na rachunkach bankowych OZZ
na koniec 2013 r.**

80 mln

rocznego zysku z lokat

Jest to fakt niepokojący, ponieważ duża część opisywanych środków pochodzi z tytułu pobranego, acz na ten moment niewypłaconego twórcom inkasa. Przykładowo ZAiKS podaje, iż na koniec roku 2013 dysponował kwotą 645,5 mln zł, których nie oddał na ten moment prawowitym właścicielom (łącznie z niewypłaconymi twórcami honorariami autorskimi). Wiemy też, iż dodatkowe 372,8 mln zł to (opisywany wyżej) Fundusz Statutowy ZAiKS, który został stworzony w oparciu o zysk finansowy; wypracowany w wyniku rozciągniętej w czasie czynności przekazywania środków do ich prawowitych właścicieli. Kolejnym Funduszem gromadzącym środki pieniężne jest Fundusz Społeczny wynoszący na koniec 2013 r. – 31 mln zł.

Postępujemy się przypadkiem OZZ ZAiKS dla zobrazowania szkodliwego w naszej ocenie mechanizmu, jaki można zaobserwować także u innych OZZ. Szczegółowe zestawienie kapitału finansowego zakumulowanego przez poszczególne OZZ prezentujemy poniżej.

¹³ Zasoby te wykazywane są w bilansie jako inwestycje krótkoterminowe, stanowiące składową aktywów obrotowych.

Tabela 16. Wartość inwestycji krótkoterminowych poszczególnych OZZ na koniec 2013 roku

Nazwa OZZ	Wartość inwestycji krótkoterminowych
ZAiKS	1 012 209 986,40 zł
SFP	213 779 008,06 zł
STOART	176 277 294,68 zł
SAWP	51 591 846,01 zł
ZPAV	45 672 303,03 zł
KOPIPOL	36 652 404,03 zł
ZASP	25 541 039,93 zł
SAiW "Copyright Polska"	10 934 354,83 zł
REPROPOL	6 409 201,21 zł
PRO	1 248 399,92 zł
ZPAP	784 828,77 zł
SARP	67 027,69 zł

Jak wskazywaliśmy wcześniej, ZAiKS posiada inwestycje krótkoterminowe o największej wartości. Aktywa skumulowane przez ZAiKS wynoszą 1 012,2 mln zł i stanowią 243,2% kwoty przeznaczonej w 2013 r. do repartycji. Próg 50 mln zł na rachunkach bankowych przekroczyły kolejne trzy organizacje zarządzania zbiorowego – mowa o SFP (213,8 mln zł), STOART (176,3 mln zł) oraz SAWP (51,6 mln zł). Jedynie dwie spośród przedstawionych organizacji posiadają inwestycje krótkoterminowe o wartości mniejszej niż milion złotych.

OZZ nie mają obowiązku natychmiastowego wypłacenia twórcom należności pobranej poprzez inkaso. Niemniej jednak kumulowanie pobieranych środków przez wiele kolejnych lat wydaje się niezgodne z duchem instytucji zarządu zbiorowego ustanowionej przez ustawodawcę. Należy mieć oczywiście świadomość, że proces wypłaty należności twórcom w wielu przypadkach nie jest łatwy. Wymaga dotarcia do osób, w imieniu których pobrane zostały środki (nie zawsze są to członkowie danego OZZ, co utrudnia wypłatę należności), ale wykazanie się umiejętnością sprawnego dotarcia do uprawnionych twórców jest jednym z istotnych elementów zbiorowego zarządzania prawami autorskim.

Trzeba także zauważyć, iż w obecnym stanie prawnym OZZ nie posiadają praktycznie żadnej motywacji do intensyfikacji wysiłków w celu wypłaty pobranego inkasa twórcom, których te organizacje reprezentują. Dzieje się tak dlatego, że pobrane i zarazem niewypłacone inkaso trafia rok rocznie na rachunki bankowe OZZ. Organizacje kumulują te środki, pobierają z nich odsetki, a te stanowią przychody finansowe OZZ, które mogą zostać wykorzystane na utrzymywanie bieżącej działalności (rosnące wynagrodzenia, lub usługi obce, których wartość stale rośnie). Wieloletnią „stabilność” inwestycji finansowych OZZ na poziomie 1,5-1,6 mld. zł potwierdzają poniższe dane.

Tabela 17. Dynamika inwestycji krótkoterminowych w latach 2010-2013

	2010	2011	2012	2013
Inwestycje krótko-terminowe ogółem	1 487 865 234,71 (100%)	1 507 775 945,79	1 583 697 578,49	1 581 100 666,87 (106,3%)

Opisywane zjawisko niemal z roku na rok zwiększa swoją skalę. Od 2010 do 2013 roku wartość inwestycji krótkoterminowych wykazanych w sprawozdaniach OZZ zwiększyła się o 93,2 mln zł (6,3%). Korzystają na tym OZZ, którym coraz łatwiej jest zwiększać środki na własne utrzymanie. Jednak stoimy na stanowisku, iż tego rodzaju kumulacja przychodów nie jest celem ich działalności i nie powinna być dla nich celem nadrzędnym w świetle zadań, jakie wyznaczył im ustawodawca.

Tabela 18. Organizacje o najwyższej dynamice wzrostu inwestycji krótkoterminowych między 2010 a 2013 r.

Nazwa OZZ	2010	2013	Różnica (2013-2010)	Wzrost od 2010
KOIPOL	12 013 473,16 zł	36 652 404,03 zł	24 638 930,87 zł	205%
REPROPOL	2 757 578,36 zł	6 409 201,21 zł	3 651 622,85 zł	132%
SAiW "Copyright Polska"	5 231 138,56 zł	10 934 354,83 zł	5 703 216,27 zł	109%
STOART	117 423 292,70 zł	176 277 294,68 zł	58 854 001,98 zł	50%
ZPAV	31 211 267,80 zł	45 672 303,03 zł	14 461 035,23 zł	46%
SAWP	35 639 448,42 zł	51 591 846,01 zł	15 952 397,59 zł	45%
SFP	175 991 115,57 zł	213 779 008,06 zł	37 787 892,49 zł	21%

Największy względny wzrost aktywów utrzymywanych w postaci inwestycji krótkoterminowych nastąpił w organizacji KOIPOL. W okresie od 2010 do 2013 wyniósł dokładnie 205%. Liderem wzrostu w wartościach bezwzględnych okazał się STOART, który zwiększył w tym okresie posiadane środki finansowe o blisko 59 mln zł.

6,3%

wzrost wartości inwestycji
krótkoterminowych OZZ
2010-2013

205%

wzrost wartości inwestycji
krótkoterminowych
KOIPOL 2010-2013

Dodatkowo, warto odnotować, że wartość majątku OZZ skumulowanego w środkach trwałych (głównie w postaci nieruchomości) wynosi łącznie prawie 83 mln zł. Liderami, jeśli chodzi o zakumulowany w ten sposób kapitał są ZAiKS (51,7 mln zł), SARP (8,7 mln zł) oraz SFP (8,4 mln zł). Bez znajomości charakteru tych nieruchomości, ich przeznaczenia i wykorzystania - nie można odpowiedzieć na pytanie - na ile gromadzenie tych zasobów służy podwyższeniu efektywności zbiorowego zarządzania prawami autorskimi, a na ile innym celom. Wiadomo natomiast, że zakup nieruchomości został zrealizowany ze środków finansowych potrąconych z wynagrodzeń twórców lub wypracowanych na bazie wynagrodzeń jeszcze niewypłaconych (tj. przychodów finansowych).

Tabela 19.
Dynamika Aktywów Trwałych w OZZ, lata 2010-2013;

Aktywa trwałe łącznie	2010	2011	2012	2013
	66 284 761,09	77 966 446,61	75 680 513,30	82 854 129,42

Analiza danych finansowych - skuteczność, koszty, efektywność

Skuteczność OZZ

Oceniając działalność OZZ w pierwszej kolejności należy się przyjrzeć, czy są one skuteczne w przekazywaniu pieniędzy prawowitych właścicielom. Poniżej prezentujemy dane wykazane przez OZZ w ich sprawozdaniach merytorycznych nt. kwot przekazanych do tzw. repartycji.

Tabela 20. Skuteczność OZZ w przekazywaniu środków uprawnionym podmiotom w 2013r.

Skrót nazwy	Kwota pobrana od podmiotów eksploatujących prawa (inkaso)	Kwota repartycji	Procent inkasa przekazany do repartycji
ZAiKS	351 912 035 zł	416 255 780,58 zł	118,3%
STOART	62 298 132 zł	30 116 860,00 zł	48,3%
ZPAV	40 326 397 zł	23 048 079,13 zł	57,2%
SAWP	18 027 931 zł	10 823 444,98 zł	60,0%
ZASP	16 154 071 zł	15 924 412,82 zł	98,6%
KOPIPOL	11 730 849 zł	17 489 498,99 zł	149,1%
COPYRIGHT POLSKA	9 690 706 zł	7 630 009,57 zł	78,7%
STL	194 795 zł	38 421,27 zł	19,7%
ZPAF	113 664 zł	101 885,00 zł	89,6%
SUMA	510 448 581 zł	521 428 392,34 zł	102,2%

Analiza tego zestawienia pokazuje, że organizacje takie jak KOPIPOL czy ZAiKS przekazują uprawnionym więcej niż zbierają w danym okresie. Jest to możliwe dzięki akumulacji inkasa z wcześniejszych okresów, które zostało wypłacone z opóźnieniem. Przykładowo, jeśli chodzi o OZZ KOPIPOL, to aż 16,7 mln zł oddanych twórcom w roku 2013, to środki z lat poprzednich, których rozkład przedstawiamy w poniższej tabeli zapożyczony ze sprawozdania merytorycznego tej organizacji.

Tabela 21. Inkaso pobrane przez KOPIPOL w kolejnych latach, a wypłacone w roku 2013

Rok pobrania inkasa	Jego część wypłacona w roku 2013
2007	1,7 mln zł
2008	1,6 mln zł
2009	1,9 mln zł
2010	2,4 mln zł
2011	3,3 mln zł
2012	5,9 mln zł

Powyższe dane pozwalają wysnuć wniosek, iż dynamika pracy OZZ jest relatywnie niska. Na wypłatę środków można czekać nawet 6 lat. Przy czym w tym czasie OZZ obraca tymi pieniędzmi, jako własnymi aktywami finansowymi, czerpiąc z tego tytułu zyski finansowe, co opisaliśmy już w poprzednich częściach tej analizy. Na podstawie powyższych danych można również wyliczyć, iż jedynie 700 tys. zł - pobranych jako inkaso w roku 2013 - trafiło do prawowitych właścicieli w tym samym roku. Przy całościowej puli 11,7 mln złotych. Oznacza to, iż ponad 11 mln zł zasililo w tym okresie aktywa finansowe tej OZZ. W tym momencie KOPIPOL posiada lokaty terminowe w wysokości 35,4 mln zł i – jak informują dane przedstawione w tabeli 20 – odnotował ponad trzykrotny wzrost tych środków od roku 2010. Stąd analiza praktyk repartycyjnych tej organizacji wykraczająca poza saldo przepływów pozwala zakwestionować jej skuteczność.

Podobnie można odnieść się do OZZ ZAiKS. Co prawda ta OZZ przekazała w roku 2013 niebotyczną kwotę 416,3 mln zł do właścicieli praw, jednak w tym samym momencie ok. 645 mln zł ciągle czeka na rozdysponowanie. Dodatkowo – tylko pobieżna analiza takich organizacji, jak STOART, ZPAV, czy SAWP pokazuje, że nie przekazując środków zebranych z inkasa w tym samym roku, kumulują one i pomnażają własne środki finansowe.

Efektywność OZZ

Jako jeden z podstawowych wymiarów oceny efektywności działania OZZ przyjęliśmy zestawienie wysokości inkasa z kosztami działania tych organizacji. Analizując efektywność działalności OZZ należy pamiętać, że podstawowym celem nałożonym na te organizacje przez ustawodawcę jest inkasowanie środków finansowych od podmiotów eksploatujących prawa autorskie i sprawne przekazanie ich właścicielom tych praw. Wcześniej zwracaliśmy również uwagę na fakt, iż ustawodawca określił, że OZZ będą działać w formie stowarzyszenia – a zatem na zasadach *non-profit*

510,6 mln

wartość inkaso pobranego przez 10 OZZ w 2013 r.

97,5 mln

wartość prowizji od inkaso w 2013 r. – 19%

W tym opracowaniu zwracaliśmy również uwagę na trudności z dokładnym zrozumieniem struktury przychodów OZZ, wpływów z inkasa oraz redystrybucji tych wpływów, jako że organizacje te nie raportują w swoich sprawozdaniach finansowych informacji niezbędnych do pełnego i jasnego wyjaśnienia tych kategorii ekonomicznych. Jedynie część potrzebnych informacji można

odczytać z dodatkowych dokumentów, czy ze sprawozdań merytorycznych, które nie podlegają kontroli biegłych rewidentów i są ujawniane przez niektóre tylko OZZ.

Na podstawie danych 10 z 14 OZZ (tylko 10 organizacji ujawnia te informacje w sprawozdaniach merytorycznych w sposób pełny umożliwiający agregację i porównanie), wynika, iż organizacje te pobrały w roku 2013 inkaso w wysokości 510,6 mln, z czego pobrały prowizję w wys. 97,5 mln zł – tj. na poziomie 19,1%. Warto jednak zaznaczyć, iż prawie 70% całej kwoty inkasa w roku 2013 zostało pobrane przez jedną organizację – ZAiKS. Skumulowany udział w rynku inkasa trzech największych organizacji wynosi 89%.

Tabela 22. Koszt inkasa na podstawie sprawozdań merytorycznych 10 OZZ

<i>Skrót nazwy</i>	<i>Kwota pobrana od podmiotów eksploatujących prawa (inkaso)</i>	<i>Udział w rynku inkasa</i>	<i>W tym koszt inkasa, zł</i>	<i>Stopa procentowa kosztów inkasa (prowizji OZZ), %</i>
ZAiKS	351 912 035 zł	68,45%	71 036 978 zł	20%
STOART	62 298 132 zł	12,12%	10 255 593 zł	16%
ZPAV	40 326 397 zł	7,84%	8 593 647 zł	21%
SAWP	18 027 931 zł	3,51%	2 809 088 zł	16%
ZASP	16 154 071 zł	3,14%	2 374 501 zł	15%
KOPIPOL	11 730 849 zł	2,28%	1 761 973 zł	15%
COPYRIGHT POLSKA	9 690 706 zł	1,89%	617 361 zł	6%
ZPAP	202 832 zł	0,04%	6 458 zł	3%
STL	194 795 zł	0,04%	54 543 zł	28%
ZPAF	113 664 zł	0,02%	11 779 zł	10%
SUMA	510 651 413 zł	99,33%	97 521 921 zł	19%
Pozostałe	3 432 462,50 zł	0,67%	Brak danych	Brak danych
Ogółem OZZ	514 083 875,5	100,00%		

Koszt inkasa przedstawiony powyżej nie odpowiada całościowym kosztom funkcjonowania organizacji. Nie wiadomo jaka jest podstawa kalkulacji kosztów – o wyjaśnienie szczegółów należałoby poprosić zarządy i księgowych OZZ. Jednak, aby pokazać efektywność OZZ należy wziąć pod uwagę całościowe koszty funkcjonowania tych organizacji, które w roku 2013 wyniosły 183,5 mln zł w ujęciu globalnym.

Tabela 23. Realne koszty funkcjonowania OZZ

	Koszt inkasa wykazany w sprawozdaniach merytorycznych	Całkowity koszt OZZ (jeśli koszty inkasa są wliczone w RZiS)	Wysokość inkasa
	97,5 mln zł	183,5 mln zł	510,6 mln zł
Procent inkasa i repartycji realnie wydawany przez OZZ	19%	36%	

Aby sprawę wyjaśnić prezentujemy poniżej analizę przypadku OZZ ZAiKS, którym postępowaliśmy się wcześniej. Organizacja ta jest zdecydowanie największa ze wszystkich OZZ i stąd ma wyjątkowe znaczenie dla polskiego systemu zbiorowego zarządzania twórczością.

Koszty funkcjonowania OZZ – na przykładzie ZAiKS

ZAiKS podał w załączniku do sprawozdania finansowego, iż w roku 2013 podzielił między twórców 416,3 mln zł¹⁴. Z tej sumy potrącił koszt inkasa w wysokości 71,0 mln zł. W ciągu 2013 roku ZAiKS zatrzymał również dodatkowo 12,7 mln zł, które przeznaczył na wsparcie funduszy specjalnych. Zatem – przeznaczając do podziału między twórców kwotę 416,3 mln zł ZAiKS zatrzymał dla siebie w roku 2013 kwotę w wysokości 83,7 mln zł (71 mln zł koszt inkasa + 12,7 mln zł fundusz specjalny). Oznacza to, że ta największa OZZ na obsługę zbiorowego zarządu prawami autorskimi wykorzystuje ponad 20% wynagrodzeń twórców. Powstaje zatem pytanie na jaki cel wykorzystywane są te środki i w jakim stopniu służą one poniesieniu efektywności zbiorowego zarządzania prawami autorskimi.

Jednocześnie, okazuje się także, że – jak czytamy już w rachunku zysków i strat ZAiKS – nawet te znaczące zasoby nie są wystarczające do pokrycia całkowitych kosztów funkcjonowania tej organizacji, który w roku 2013 wyniósł 87,5 mln złotych (przy przychodach na poziomie 133,4 mln zł) podzielony wg kategorii przedstawionych w poniższej tabeli. Mamy zatem do czynienia z dodatkowymi kosztami na poziomie ok. 15 mln zł (różnica między kosztem inkasa a całościowymi kosztami funkcjonowania organizacji). Strukturę kosztów ZAiKS prezentujemy w poniższej tabeli w sposób, w jaki opisuje je ta organizacja.

¹⁴ Kwota ta jest wyższa od tej zaraportowanej w tabeli 22, ponieważ ZAiKS przekazał do repartycji również środki inkasa pobrane w poprzednich latach.

Tabela 24. Koszty OZZ ZAiKS

Koszty z realizacji zadań statutowych		13,6 mln zł
Koszty administracyjne		71,1 mln zł
W tym	Amortyzacja	0,1 mln zł
	Zużycie materiałów i energii	1,3 mln zł
	Usługi obce	5,8 mln zł
	Podatki i opłaty	1,0 mln zł
	Wynagrodzenia i ubezpieczenia społeczne	59,2 mln zł
	Pozostałe	3,8 mln zł
Pozostałe koszty operacyjne		1,7 mln zł
Koszty finansowe		0,004 mln zł
Obowiązkowe odpisy od zysku		1,1 mln zł
Suma		93,2 mln zł

Skąd ZAiKS bierze dodatkowe środki na pokrycie kosztów swojej działalności? Źródłem tych dodatkowych środków mogą być przychody finansowe, które na koniec roku 2013 wyniosły 35,1 mln zł. Jeśli prawdopodobne jest, że ZAiKS dofinansowuje funkcjonowanie właśnie z przychodów finansowych, to koszty te są pokrywane ze środków które organizacja ta uzyskała dlatego, że nie przekazuje środków finansowych wszystkim prawowitym właścicielom od razu niezależnie od przyczyn. Teza ta powinna zostać jednak zweryfikowana poprzez pogłębioną analizę przepływów finansowych.

W tym kontekście warto dodać, iż środki pobrane z rynku i nieprzekazane twórcom w ciągu 10 lat przedawniają się i przechodzą bezpośrednio w dyspozycję organizacji. ZAiKS został w ten sposób zasilony kwotą 9,7 mln w roku 2013. Ponadto, ZAiKS wykazał zysk w wysokości 45,9 mln zł na koniec roku 2013. W roku 2014 część tej kwoty zostanie – jeśli ZAiKS utrzyma swoje dotychczasowe praktyki – przekięgowana i zasili Fundusz Statutowy, co ostatecznie wyłączy ją z konieczności wypłacenia prawowitym właścicielom. W naszym przekonaniu – zyski osiągnane przez ZAiKS dzięki lokatom pieniężnym, powinny być obligatoryjnie przeznaczone na zmniejszenie kosztów inkasa, (w tym także zyski powstałe z tytułu przedawnienia się zobowiązań).

Sytuacja wygląda podobnie w przypadku organizacji STOART. Prowizja tej OZZ na obsługę kosztów inkasa i repartycji to wg raportu merytorycznego 10,3 mln zł. Jednak całościowy koszt funkcjonowania tej organizacji w roku 2013 to 15,1 mln zł. Oznacza to, iż realny koszt zarządzania zbiorowym zarządem tej organizacji to 24% (nie, jak twierdzi ona w sprawozdaniu merytorycznym, 16%), przy czym część tej kwoty pokrywana jest z wypracowywanych zysków.

Pozostałe kategorie kosztów – koszty pracy, oraz usługi obce

Kategorie kosztów takie jak wynagrodzenia i usługi obce, wykazywane przez organizacje zbiorowego zarządzania w rachunkach zysków i strat, mają znaczenie dla zrozumienia mechaniki działania OZZ.

Tabela 25: Łączne koszty wykazywane przez OZZ w RZiS

	2010	2011	2012	2013	Dynamika 2013:2010
Koszty (łącznie)	164 048 916,06	163 616 778,13	197 754 027,53	183 471 082,60	11,8%

W tym:

Wynagrodzenia, ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia	74 061 631,54	83 761 111,62	87 551 396,82	90 214 186,11	21,8%
Usługi obce	21 137 408,57	24 481 272,76	26 768 830,95	29 554 107,08	39,8%

Jak zauważyliśmy wcześniej, łączne koszty raportowane przez OZZ w ciągu 2013 roku wyniosły prawie 183,5 mln zł. Blisko połowę tej kwoty (90,2 mln zł) stanowiły nakłady organizacji zbiorowego zarządzania na wynagrodzenia oraz związane z nimi ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia. Drugą największą kategorią w strukturze kosztów OZZ stanowiły z kolei usługi obce – w 2013 roku badane podmioty przeznaczyły na nie ponad 29,5 mln zł. Obie powyższe kategorie zwiększają swoją wartość w sposób stopniowy i nieprzerwany od 2010 roku. W ciągu ostatnich czterech lat nakłady na wynagrodzenia zwiększyły się łącznie o 21,8%, natomiast koszty związane z usługami obcymi powiększyły się w tym okresie o 39,8%.

Warto w tym miejscu wyjaśnić, że pod pojęciem „usługi obce” należy rozumieć koszt usług świadczonych przez zewnętrznych dostawców. Przykładowo, mogą tu znaleźć się nakłady m.in. na usługi najmu (dzierżawy) obiektów, łączności (pocztowe, telefoniczne), bankowe, czy konsultacyjne np. dotyczące systemu zarządzania bądź badania sprawozdań finansowych. Dynamiczny wzrost tej kategorii kosztowej sugeruje, że polskie organizacje zbiorowego zarządzania generują coraz większy popyt na usługi wykonywane przez zewnętrzne podmioty. Zjawisko to obserwowane jest z równoległym stałym zwiększaniem nakładów na wynagrodzenia wewnątrz organizacji.

Tabela 26. Wartość usług obcych zleconych przez OZZ w 2013 r.

STOART	6 795 857,89 zł
ZPAV	6 086 371,61 zł
ZAIKS	5 745 398,87 zł
ZASP	1 733 462,59 zł
ZAPA	1 639 194,32 zł
SAWP	1 564 897,44 zł

50%

% wszystkich kosztów OZZ przeznaczanych na wynagrodzenia i powiązane świadczenia – to ponad

90 mln

Cztery organizacje odpowiadają za około 2/3 wszystkich nakładów na usługi obce. Są to: STOART (6,8 mln zł), ZPAV (6,1 mln zł), ZAiKS (5,7 mln zł). Znaczące wydatki w tym zakresie – przekraczające milion złotych – wykazują także ZASP, ZAPA oraz SAWP.

Tabela 27. Kwoty przeznaczane na wynagrodzenia, ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia w 2013 r.

ZAiKS	59 228 343,83
ZAPA	5 294 285,60
STOART	5 117 690,32
ZASP	4 975 209,85

W przypadku wynagrodzeń, liderem jest ZAiKS, gdzie nakłady na pensje pracowników to blisko 60 mln zł rocznie. Znaczące wydatki wykazują w tym zakresie także: ZAPA (5,3 mln zł), STOART (5,1 mln zł) oraz ZASP (5 mln zł).

Przyglądając się bliżej nakładom na wynagrodzenia w ZAiKS warto zauważyć, że wynagrodzenie (wraz ze składkami społecznymi) przypadające w 2013 roku na jednego zatrudnionego wynosiło 125 750,25 zł, co odpowiada średniej miesięcznej pensji na poziomie około 8500 zł brutto.

Tabela 28. Nakłady na wynagrodzenia w ZAiKS przypadające na 1 osobę zatrudnioną (2013 rok)

	Koszt wykazany w RZiS w kategorii Wynagrodzenia, ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia	Przeciętna roczna liczba osób zatrudnionych	Średni koszt przypadający na jednego pracownika
ZAiKS	59 228 343,83	471	125 750,20

Podsumowanie

Przejrzystość i realizacja kontroli społecznej

Analiza sprawozdań finansowych nie daje odpowiedzi na wszystkie pytania dotyczące funkcjonowania polskich organizacji zbiorowego zarządzania. Wątpliwości dotyczą m. in. źródeł znaczącego majątku poszczególnych stowarzyszeń, czy przestaniek stojących za wysokością kwot przeznaczanych na repartycję w danym roku. Informacje pozyskane z dodatkowych wyjaśnień oraz sprawozdań merytorycznych rzucają nieco światła na niejasności, jednak nie pozwalają na uzyskanie pełnego obrazu zdrowia finansowego w przypadku żadnej OZZ. Koronnym przykładem jest mało przejrzysty sposób raportowania wpływów z tytułu inkasa, którego pobieranie jest głównym zadaniem organizacji zbiorowego zarządzania: praktycznie żadna organizacja nie sporządza sprawozdań pokazujących wartość wpływów oraz sposób ich podziału i wykorzystania (redystrybucji).

Ponieważ jednoznaczne ustalenie dokładnych wartości tak poszczególnych źródeł przychodów, jak i szczegółowych kategorii kosztowych nie jest możliwe bez wglądu w szczegóły dotyczące wpływów i wydatków OZZ, bardzo trudno sformułować jednoznaczną opinię, czy organizacje te podejmują racjonalne decyzje co do finansowania własnej działalności, jak i wartości repartycji. Ze względu na rozbieżności w przyjętej praktyce raportowania, trudno jest też porównać te organizacje między sobą.

Problem ten zdaje się dostrzegać Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, które 5 lat temu wprowadziło obowiązek publicznej sprawozdawczości. Co więcej, za 2014 rok OZZ sprawozdawać się będą zgodnie ze zmienionym rozporządzeniem Ministra¹⁵, co pozwala mieć nadzieję, że nowy format będzie bardziej przejrzysty i pozwoli wszystkim zainteresowanym na lepszy wgląd w finanse tych organizacji.

Dwa wymiary efektywności

Czy biorąc pod uwagę kłopoty z jakością informacji zamieszczonych w sprawozdaniach OZZ, da się odpowiedzieć na pytania o efektywność tych organizacji? Biorąc poprawkę na błędy interpretacyjne wynikające właśnie z nieprzejrzystości i braku jednolitych praktyk uwzględniania poszczególnych wpływów i kosztów, można z dużą pewnością opisać efektywność w dwóch wymiarach. Mowa o efektywności w wypełnianiu ustawowych obowiązków zbiorowego zarządzania prawami autorskimi i efektywności tych organizacji jako stowarzyszeń, realizujących pozaustawowe (inne niż zbiorowe zarządzenie) obowiązki wobec swoich członków.

Lektura sprawozdań OZZ od momentu powstania obowiązku sprawozdawczego pozwala na stwierdzenie, że organizacje te z roku na rok pozyskują coraz większą sumę pieniędzy z rynku; w roku 2013 była to kwota 287,9 mln zł – pokazująca rozmiar działalności OZZ. Fakt, że organizacje te posiadają na swych rachunkach bankowych łącznie ponad 1,6 mld zł pokazuje, jak działa efekt skali w przypadku podmiotów, które tylko w roku 2013 skapitalizowały odsetki i inne przychody finansowe w wysokości blisko 80 milionów

---

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 17 lipca 2014 r. w sprawie szczegółowego zakresu rocznego sprawozdania z działalności organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi (Dz. U. z 2014 r. poz. 978)

złotych. Można zatem powiedzieć, że obok skuteczności w pozyskiwaniu środków, OZZ z sukcesem kumulują kapitał i generują zyski z odsetek. Przewodzi w tym ZAiKS, którego rezerwy finansowe to 2/3 aktywów wszystkich OZZ, a zgromadzone środki pieniężne wystarczyłyby na pokrycie wypłat dla uprawnionych na obecnym poziomie, przez 2,5 roku.

Skuteczność w przekazywaniu środków na rzecz uprawnionych

Warto podkreślić, że na środki te składają się w dużej mierze pobrane i niewypłacone twórcom kwoty z tytułu inkasa. Prowadzi to do postawienia pytania o sprawność opisywanych podmiotów w zakresie realizacji jednego z głównych celów statutowych, jakim jest repartycja – przekazywanie pobranego inkasa właścicielom eksploatowanych praw. Aby zgłębić ten problem warto ponownie zwrócić uwagę na ZAiKS - organizację która dysponuje ponad miliardem zł rezerwy. Na początek 2013 r. ZAiKS dysponował kwotą 674,3 mln zł nieprzekazanych honorariów. W 2013 roku pobrał z różnych źródeł łącznie 351,9 mln zł z tytułu inkasa, a do podziału przeznaczył zaś 416,3 mln zł.

Prosta matematyka pokazuje, że kwota przekazana właścicielom praw przewyższa tę pobraną z rynku. Dokładniejsza analiza dokumentów daje jednak zgoła inny obraz. W kwocie 416,3 mln zł zawierają się środki zebrane w 2013 r. (choć nie wiadomo jaki procent z tej kwoty) oraz część środków zaległych z lat poprzednich. ZAiKS na koniec roku 2013 wykazuje ok. 645,5 mln zł, które jak dotąd nie trafiły do prawowitych właścicieli, zatem w sumie stan na koniec roku sprawozdawczego 2013 jest taki, że ZAiKS przekazał uprawnionym znacznie mniej, niż ostatecznie zatrzymał. Skuteczność ZAiKS w przekazywaniu środków pieniężnych na rzecz uprawnionych twórców wyniosła w 2013 r. ok. 50%.

Efektywność a konflikt interesów

Ujęcie efektywności w dwóch wymiarach w sposób naturalny prowadzi do pytania czy zdolność do kumulowania środków wspiera zdolność repartycyjną czy też może z nią konkuruje?

Niestety, efektywność w pozyskiwaniu i kumulowaniu kapitału nie zwiększa efektywności w repartycji na rzecz członków ani reprezentowanych przez OZZ podmiotów. W naszej ocenie kluczowym źródłem utrzymania tej grupy organizacji są bowiem przychody finansowe, w tym odsetki od kapitału. Są to środki, które OZZ w mniejszym lub większym stopniu zakumulowały w czasie swojego funkcjonowania i to ich pomnażanie staje się coraz bardziej znaczącym elementem mechaniki ich funkcjonowania.

Nie znamy dokładnie pochodzenia ok. 1,6 miliarda zł aktywów, jakimi dysponują OZZ. Wnioskując ze struktury aktualnie raportowanych przychodów, są one efektem kumulowanego przez lata nierozdysponowanego inkasa, odłożonych kosztów jego pobrania oraz odsetek od tych środków. Łącznie zasoby te utworzyły gigantyczne, jak na warunki polskiego sektora kultury, rezerwy finansowe.

Analizując logikę funkcjonowania organizacji zarządu zbiorowego można dojść do wniosku, że organizacje te posiadają ograniczoną motywację do podnoszenia efektywności przepływów, tj. przekazywania pobranego inkasa twórcom. OZZ na mocy swoich ustawowych uprawnień każdego roku zasilane są poprzez przychody z tytułu pobranego inkasa. W świetle celów statutowych, powinno im zatem zależeć, aby maksymalizować efektywność przepływów i możliwie dużą część uzyskanych kwot przekazywać twórcom.

Struktura a konflikt interesów

Nie jest naszym zadaniem formułowanie oceny, czy to dobrze, że organizacje zbiorowego zarządzania są majątne, czy może lepiej byłoby gdyby nie miały możliwości kumulowania majątku. Jednak stoimy na stanowisku, iż powinny istnieć jasne reguły względem tego, jak OZZ mogą się bogacić. Obecnie obserwujemy, iż budują one swój majątek w oparciu o odsetki z kapitału, który czeka na repartycję – powinny zostać sformułowane jasne reguły jak OZZ mogą wykorzystywać finanse pozyskane w ten sposób. Dodatkowo – OZZ wypracowują w ten sposób zysk, który niektóre z nich następnie prześięgowują na poczet realizacji celów statutowych, odłączając go w ten sposób od pierwotnego źródła, czyli inkasa. Ta praktyka również powinna zostać poddana regulacji i nadzorowi.

Na podstawie przytoczonych przez nas danych każdy sam może wyrobić sobie opinię, co do tego jak mógłby wyglądać zarząd zbiorowy prawami autorskimi w Polsce po wprowadzeniu zmian. Czyniąc to, należy naszym zdaniem wziąć pod uwagę następujące okoliczności towarzyszące takiej a nie innej strukturze majątkowej tych organizacji:

Organizacje zbiorowego zarządzania to samorządne stowarzyszenia i pozostaje jedynie mieć nadzieję, że przynajmniej część z 28 tys. ich członków angażuje się na tyle, żeby uczestniczyć w kształtowaniu strategii tych organizacji z przewidzianej dla nich ustawowo pozycji nadrzędnej władzy stowarzyszenia. A także, że czynią to na podstawie informacji bardziej kompletnych i przejrzystych niż te, które OZZ prezentują w swych sprawozdaniach.

Jednak należy również pamiętać, że statystycznie na jednego członka/członkinię OZZ przypada jedna osoba lub podmiot, które są reprezentowane na podstawie umowy o reprezentacji i które nie cieszą się przywilejami kontrolnymi i nadzorczymi, jakimi dysponują członkowie tych stowarzyszeń. Domyślnie reprezentowana i reprezentowany jest każdy z nas, kto kiedykolwiek realizował się twórczo w formie objętej ochroną prawnoautorską. Obecnie nie mamy żadnego wpływu na funkcjonowanie OZZ ani dostępu do informacji niewynikających wprost ze sprawozdań. Możemy tylko sprawować kontrolę społeczną i mieć nadzieję, że nasza opinia zostanie wzięta pod uwagę.

Te samorządne stowarzyszenia mają nadaną na mocy ustawy szczególną funkcję, która w pewnym sensie ogranicza ich samorządność. Ich celem nie jest jedynie zaspokajanie różnorodnych potrzeb członków, ale także ochrona praw innych osób. Z prawnego punktu widzenia, cel szczegółowy winien ograniczać zasady ogólne i w przypadku OZZ stanowić *raison d' être* tych stowarzyszeń. Mechanika działania tych organizacji opiera się na konflikcie interesów i rozdźwięku pomiędzy korzyściami z kumulowania kapitału a statutowym zobowiązaniem do koncentracji na skuteczniejszej repartycji. Obserwowane różnice między rezerwami finansowymi, a środkami rzeczywiście podlegającymi repartycji dają przesłanki, co do tego, że tak zdefiniowany konflikt jest realny.